

УДК 343.3/.7

ЗЛОЧИННА САМОВПЕВНЕНІСТЬ ЯК ФОРМА ВИНИ ПРИ ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 272 КК УКРАЇНИ

Ветров Д.В., здобувач
кафедри кримінального права та процесу, заступник
начальника відділу організації участі прокурорів у кримінальному провадженні
у суді першої інстанції прокуратури Донецької області
Національна академія управління

У статті розглядається злочинна самовпевненість як форма вини при вчиненні порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Здійснюється аналіз інтелектуальної та вольової ознак злочинної самовпевненості при вчиненні досліджуваного злочину.

Ключові слова: порушення правил безпеки, роботи з підвищеною небезпекою, форма вини, безпека виробництва, злочинна самовпевненість.

В статье рассматривается преступная самонадеянность как форма вины при совершении нарушения правил безопасности во время выполнения работ с повышенной опасностью. Осуществляется анализ интеллектуального и волевого признаков преступной самонадеянности при совершении исследуемого преступления.

Ключевые слова: нарушение правил безопасности, работы с повышенной опасностью, форма вины, безопасность производства, преступная самонадеянность.

Vetrov D.V. THE CRIMINAL ARROGANCE AS A FORM OF GUILT OF CRIME UNDER ART. 272 OF CRIMINAL CODE OF UKRAINE

In the article criminal arrogance as a form of guilt attached to violation of safety rules during works with high-risk are considered. The analysis of intellectual and volitional features of criminal arrogance during commission of crime under Art. 272 of Criminal Code of Ukraine is carried out.

Key words: violation of safety rules, work with high risk, victim of crime, safety production, effects of crime.

Постановка проблеми. При дослідженні будь-якого складу злочину, в тому числі і порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, підлягає встановленню вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони кожного складу. Нами було встановлено, що злочин, передбачений ст. 272 КК України, визнається в цілому необережним [1, с. 323; 2, с. 26], а тому вважаємо за доцільне проаналізувати злочинну самовпевненість як форму вини при порушенні правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

Ступінь розробленості проблеми. Наукове дослідження форми вини при вчиненні шахрайства здійснювалось у працях В.І. Антипова, О.О. Бахуринської, В.І. Борисова, О.О. Дудорова, А.А. Євдокімова, С.О. Зенцової, Е.М. Зінченка, Е.А. Коренкової, І.П. Лановенка, В.О. Навроцького, В.І. Павликівського, Т.І. Похлеби, І.С. Улезька, Г.І. Чангулі та ін. Проте окремі питання щодо інтелектуальної та вольової ознак злочинної самовпевненості при вчиненні злочину, передбаченого ст. 272 КК України, залишаються ще не вирішеними та потребують подальшого розроблення.

Мета наукової статті. Здійснити аналіз інтелектуальної та вольової ознак злочинної самовпевненості при вчиненні порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

Виклад основних положень. Одним із видів необережності порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою є злочинна самовпевненість.

Відповідно до КК України злочинною самовпевненістю є необережність, якщо особа

передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення [3]. Тому можемо стверджувати, що суспільна небезпека порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою у формі злочинної самовпевненості характеризується, передусім, тим фактом, що винна особа не проявляє належної відповідальності в обстановці, що склалася, і неправильно приймає рішення, які й спричиняють суспільно небезпечні наслідки.

Поряд із цим в теорії кримінального права загальновідомо, що злочинна самовпевненість характеризується двома ознаками – інтелектуальною та вольовою.

Інтелектуальну ознаку злочинної самовпевненості відображено у законі вказівкою на ставлення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків. На відміну від визначення умислу закон не містить характеристики психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння (дії, бездіяльності) [4, с. 164]. Саме це обумовлює наявність певної наукової дискусії з приводу того, чи усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння винна особа при злочинній самовпевненості. Так, одні вчені вважають, що саме відсутність усвідомлення суспільної небезпеки діяння при необережності є головним моментом, що принципово відмежовує необережність від умислу [5, с. 16]. Інші науковці не підтримують такої позиції, зазначаючи, що навіть при впевненості в ненастанні шкідливих наслідків у даному конкретному випадку особа, що діє зі злочинною самовпевненістю, усвідомлює типовість цих наслідків

для аналогічних ситуацій, тобто розуміє потенційну небезпеку свого діяння для суспільства [6, с. 56]. Також необхідно наголосити на точці зору Л.Д. Гаухмана, який вважає, що інтелектуальна ознака легковажності складається з двох моментів. Перший момент – передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків, який виражається в передбаченні винним абстрактної можливості їх настання. Він розуміє, що взагалі дія (або бездіяльність), аналогічна здійснюваній ним, може призвести й іноді призводить до суспільно небезпечних наслідків, але вважає, що такі наслідки від його власного конкретного діяння не наступлять. Другий момент – легковажний розрахунок на запобігання наслідків (особа прогнозує їх недопущення; враховує конкретні обставини, наявні, на його думку, в момент вчинення дії або утримання від неї, які повинні виключити настання суспільних наслідків; не точно, поверхово, самовпевнено буде розрахунок на зазначені обставини без достатніх на те підстав) [7, с. 156–157]. Треті вчені зазначають, що особа, діючи (не діючи) певним чином і усвідомлюючи фактичну сторону діяння, не оцінює свою поведінку як суспільно небезпечну, оскільки нейтралізує небезпеку (у своїй свідомості) обставинами, котрі здатні, на її думку, запобігти можливості настання суспільно небезпечних наслідків [4, с. 164].

З цього приводу справедливо зауважують П.С. Дагель та Д.П. Котов: «Особа усвідомлює, що певні обставини, на які вона розраховує, мають місце або будуть мати місце, і вважає, що їх дія припинить або відхилить розвиток причинного зв'язку, викликаного її діянням, і тим самим зможе запобігти настанню суспільно небезпечних наслідків. Поряд із передбаченням наслідків суб'єкт передбачає і їх ненастання в результаті дії тих обставин, на які він розраховує» [8, с. 134].

Ми вважаємо, що при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою винна особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), а отже, усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння. Це пов'язано з тим, що передбачати настання негативних наслідків можна лише, коли розумієш небезпеку свого діяння. При цьому злочинна самовпевненість при порушенні правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою проявляється у впевненості винної особи, що негативні наслідки діяння не настануть, а таким чином розповсюджується і на розуміння та усвідомлення самого суспільно небезпечного діяння, оскільки відокремитись від діяння, що спричинило ці наслідки, винна особа не може. Таким чином, тільки можливість такого усвідомлення породжує можливість передбачення певних суспільно небезпечних наслідків.

Водночас при злочинній самовпевненості передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків, як зазначає А.А. Піонтковський, носить абстрактний характер в силу відсутності свідомого допущення настання передбачуваних суспільно небезпечних наслідків. Воно позбавлене тут тієї

конкретної визначеності, якою володіє передбачення при непрямому умислі. Розрахунок запобігти наслідкам своїх дій передбачає завжди розрахунок на певну обставину або групу обставин, які повинні, на думку винного, відхилити можливість настання передбачених ним наслідків [9, с. 217].

Так, діючи (не діючи) злочинно самовпевнено, суб'єкт передбачає, що діяння, подібні до вчиненого ним, взагалі-то призводять до суспільно небезпечних наслідків, однак упевнений, що вчинена саме ним дія (бездіяльність) не повинна спричинити таких наслідків. Тому, діючи (не діючи) у відповідній конкретній обстановці, особа не усвідомлює і реального розвитку причинного зв'язку між своєю поведінкою та наслідками, хоча й могла б це зробити за більшого напруження своїх інтелектуальних можливостей [4, с. 165].

Таким чином, інтелектуальний момент злочинної самовпевненості виражається в тому, що винна особа у порушенні правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою: 1) усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, оскільки розуміє, що таке її діяння суперечить певним технічним та правовим нормам, і їй, як особі, що зобов'язана їх дотримувати, достовірно відомо, що воно може спричинити шкоду здоров'ю людей, їх загибель чи настання інших тяжких наслідків; 2) передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, які може спричинити це діяння.

Водночас, досліджуючи злочинну самовпевненість при порушенні правил безпеки, необхідно враховувати її вольову ознаку. Так, в теорії кримінального права загальновідомо, що вона проявляється у легковажному розрахунку на відвернення суспільно небезпечних наслідків. Такого роду розрахунок при самовпевненості має передумовою завжди розрахунок на певну обставину чи групу обставин, котрі повинні, на думку винного, нейтралізувати можливість настання передбачених їм наслідків. Ці обставини за своїми властивостями повинні бути об'єктивно спроможними відвернути настання наслідків [10, с. 158].

При цьому такі обставини можуть бути найрізноманітнішими, наприклад: 1) власні сили, отримані знання, досвід, навички, професійна майстерність, знання дій механізмів та інші, тобто фактори, що стосуються саме особи винного; 2) обставини, що стосуються робочого процесу (відсутність поблизу інших людей, певні технічні характеристики механізмів).

Завдяки цим обставинам особа впевнена, що здійснюване нею порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою не вплине на рівень безпеки на виробництві чи підприємстві, і що суспільно небезпечні наслідки не настануть. Вона розуміє, що в інших людей при цьому ж порушенні зазначені наслідки настали б, але розраховує на існуючі, реальні обставини, при наявності яких наслідки настати не можуть. У дійсності ж цей розрахунок виявляється неправильним, самовпевненим.

При цьому, якщо суб'єкт розраховує на обставини, які в даній ситуації не є закономірними або відсутні взагалі, самовпевненість

виключається. Розрахунок не на конкретну обставину, а лише на «аби що», на якусь випадковість, не нівелює свідомого припущення настання шкоди життю чи здоров'ю, а тому повинна бути віднесена до непрямого умислу [10, с. 159].

На думку В.А. Нерсесяна, вказані «фактори не обов'язково повинні існувати в об'єктивній дійсності. Вони можуть взагалі бути відсутні або не володіти тими властивостями, які їм приписує винна особа. Мова йде тільки про суб'єктивне уявлення винним наявності значених обставин» [11, с. 84].

Отже, у випадку розрахунку винною особою не на конкретну обставину, а лише на «аби що», на якусь випадковість при порушенні правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, таку особу необхідно притягувати в залежності від наслідків, що настали, за злочини проти життя чи здоров'я, оскільки за таких умов в її діях буде вбачатися непрямий умисел.

Таким чином, легковажність розрахунку винної особи може базуватися на різних обставинах, однак її розрахунки завжди є самовпевненими. Це пов'язано з тим, що винна особа помиляється у розвитку причинного зв'язку між своїм суспільно небезпечним діянням і наслідками, що можуть настати. А іноді винна особа просто не враховує певні привідні обставини, які суттєво змінюють розвиток цього причинного зв'язку. Це, насамперед, пов'язано з тим, що така особа переоцінює свої можливості і обставини, на які вона розраховує.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити такі висновки:

1) злочинна самовпевненість при порушенні правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою характеризується інтелектуальним та вольовим моментами;

2) інтелектуальний момент злочинної самовпевненості виражається в тому, що винна особа при вчиненні злочину, передбаченого ст. 272 КК України, усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, оскільки розуміє, що

таке її діяння суперечить певним технічним та правовим нормам, і їй, як особі, що зобов'язана їх дотримувати, достовірно відомо, що воно може спричинити суспільно небезпечні наслідки;

3) вольовий момент злочинної самовпевненості характеризується легковажністю розрахунку винної особи на відвернення суспільно-небезпечних наслідків, який базується на різних обставинах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
2. Осадчий В.І. Злочини проти безпеки виробництва : [монографія] / В.І. Осадчий. – К. : Видавництво ТОВ «НВП Інтерсервіс», – 2012. – 60 с.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 8 березня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
5. Трухин А.М. Неосторожность как форма вины (Социально-психологические и уголовно-правовые аспекты) : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А.М. Трухин. – М., 1984. – 24 с.
6. Рапог А.И. Вина в советском уголовном праве / Науч. ред. Б.В.Здравомыслов. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 186 с.
7. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика [Текст] / Л.Д. Гаухман. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2003. – 448 с.
8. Дагель П.С. Субъективная сторона преступления и ее установление / П.С. Дагель, Д.П. Котов. – Воронеж, 1974. – 243 с.
9. Загородников Н.И. Преступление против жизни / Н.И. Загородников. – М.: Юрид. литература, 1961. – 254 с.
10. Пашенко О.О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Пашенко. – Х., 2004. – 220 с.
11. Нерсесян В.А. Ответственность за неосторожные преступления / В.А. Нерсесян. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 220 с.